

ponekad i generacijama prepričavala ova avantura o hodočašću nekog pretka unutar pojedinih obitelji. Treba reći da se radi o doista iznimno kvalitetnom i promišljenom prijevodu koji ukazuje na autorovo odlično poznavanje visokonjemačkog, čime se mali broj znanstvenika može pohvaliti. Konačno, ovo je zaokružena studija iz koje će svaki hrvatski čitatelj, bio znanstvenik ili amater, naučiti niz novih podataka o jednom aspektu svakodnevnog i religioznog života stanovnika u hrvatskom priobalju, o gradovima i krajevima iz davne hrvatske prošlosti, o jezicima kojima se govorilo, o antropološkim osobinama naših ljudi kako su ih vidjeli njemački hodočasnici, o sve snažnijem humanističkom utjecaju kako među autorima putopisa tako i na hrvatskoj obali, ali i o sudbinama dosada malo poznatih ljudi iz komuna diljem istočnog Jadrana. Malo iznenađenje je i CD u kojem je cijela knjiga pridodana i u pdf formatu, a što ozbiljnijem istraživaču omogućuje brže i efikasnije snalaženje u golemom broju podataka sadržanih u djelu.

Krešimir Kužić i ranije nas je u svom znanstvenom radu znao iznenaditi vrlo kvalitetnim historiografskim studijama (primjerice ona o Hrvatima u križarskim ratovima) te manjim radovima o povijesnim temama na samom rubu multidisciplinarnih povijesnih istraživanja (primjerice o erupcijama vulkana u prošlosti), ali ova knjiga doista predstavlja vrhunac jedne etape njegovog znanstvenog rada. Čitka, zanimljiva ukupnoj čitalačkoj publici, s bezbroj anegdotalnih i ozbiljnih prikaza, ova studija predstavlja zaokruženu cjelinu o jednom aspektu naše i njemačke prošlosti u srednjem i ranom novom vijeku. Naravno, njezina primarna vrijednost jest u činjenici što nas je autor, nakon dugih 150 godina, podsjetio na izuzetnu vrijednost hodočasničkih itinerara i dnevnika za razmatranje raznolikih oblika hrvatske priobalne povijesti. Zbog toga i ne čudi što je, doista zasluženo, ova studija nagrađena kao najbolje znanstveno djelo iz područja društvenih znanosti od strane Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti za 2014. godinu.

Zoran Ladić

Pál Fodor, *The Unbearable Weight of Empire – The Ottomans in Central Europe. A Failed Attempt at Universal Monarchy (1390-1566)*, Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences, Budapest 2015., 175 str.

Pál Fodor, jedan od najistaknutijih mađarskih znanstvenika, čiji je rad priznat i u međunarodnim akademskim krugovima, objedinio je svoja dosadašnja istraživanja u novoj studiji, *The Unbearable Weight of Empire – The Ottomans in Central Europe. A Failed Attempt at Universal Monarchy (1390-1566)*. Tijekom tri desetljeća proučavanja osmansko-ugarskih vojnih i političkih odnosa, Pál Fodor je napisao brojne studije od kojih su neke, prema njegovim riječima, rado prihvaćene u znanstvenome diskursu, dok su ostale imale gotovo nezapaženi prijem, kako zbog međujezičnih prepreka, tako i zbog poteškoća u distribuciji knjiga. Prevladavši spomenute barijere, autor novoobjavljenom knjigom široj javnosti nastoji predstaviti svoja dopunjena i izmijenjena stajališta obzirom na nova povijesna otkrića i suvremene trendove u osmanistici.

U uvodnom razmatranju *Introduction (7-24)*, Pál Fodor upućuje kritiku pojedinim predstavnicima revizionističkoga pristupa proučavanja osmanske povijesti. Prema autoru, jedna od neuvjerljivih revizionističkih teza aktivna je uloga Osmanskoga Carstva u tehnološkim, kulturološkim i političkim promjenama u Europi, koja seže čak do ideje o osmanskom doprinosu razvoju renesanse u Europi. Premda autor podržava gledište prema kojemu je povijest Osmanskoga Carstva neupitni dio europske i svjetske povijesti, ipak smatra kako pojedina teoretska promišljanja revizionista "pomiču granice zdravoga razuma". Cilj autora je, stoga, pružiti realističniju sliku osmanske povijesti na primjeru političko-vojne strategije i ekspanzi-

je Osmanskoga Carstva prema središnjoj Europi. Namjera je pružiti dublju i obuhvatniju povijesnu analizu zahvaljujući kojoj bi predstavljena knjiga nadmašila dosege političke događajnice i bila prepoznata kao "strukturalna i strategijska povijesna studija".

Prvo poglavlje, *The conquest of Hungary and the road to Vienna (1370s–1530s)* (25-93), podijeljeno je na četiri potpoglavlja. Kao što upućuje naziv prvog potpoglavlja *Why were the Ottomans always at war? Some assumptions* (27-48), autor čitatelje upoznaje s motivima i ciljevima neprekidnih osmanskih ratnih pohoda. Postavlja se pitanje jesu li Osmanlije od samih početaka imali jasno definiranu strategiju i dugoročni cilj vojnih osvajanja. Za razliku od ostalih povjesničara koji početak ciljanje i dosljedne osmanske vojne strategije datiraju u vrijeme vladavine sultana Sulejmana Veličanstvenoga (1520.-1566.), autor smatra da je Osmansko Carstvo već od četrdesetih godina 14. stoljeća slijedilo jasno osmišljenu osvajačku politiku s točno određenim ciljevima. Nakon ostvarenja polaznih vojnih planova na Balkanu i u Maloj Aziji krajem 14. stoljeća i početkom 15. stoljeća, profiliran je dugoročni cilj osmanske osvajačke politike. Bila je to osmansko-islamska vladavina svijetom. U skladu s time, autor revidira svoje dosadašnje stajalište o krajnjem cilju ratnih operacija Osmanlija u Ugarskoj tijekom 1520.-1521. godine. I dok je ranijim studijama osmanske vojne planove iz 1520.-1521. godine ograničavao na teritorij Ugarske, ovom knjigom argumentirano tvrdi kako je pohod sultana Sulejmana na Ugarsku motiviran dalekosežnim planom preuzimanja vlasti nad cijelim svijetom.

Nadalje, autor propituje i grupira razloge koji su osmanskoj vojnoj politici osigurali dosljedan i konzistentan karakter. Važno mjesto pridano je legalnoj i institucionaliziranoj praksi uzimanja ratnoga plijena s neprijateljskoga područja koje je, ne samo u ratno već i u mirnodopsko doba, predstavljalo značajni izvor prihoda za sve strukture osmanske države. Osmanska su osvajanja, dakako, motivirana i stjecanjem novih teritorija s kojih su se namirivale rastuće potrebe za predstojeće ratne operacije. Osim ekonomskih i vojnih sredstava, s osvojenih teritorija mobilizirana je putem sustava devširme i nova osmanska vladajuća klasa. Predstavljene su zatim prednosti multietničkog upravnoga kadra koji je s jedne strane bio odan osmanskoj vladajućoj dinastiji jer je o njoj ovisio, a s druge je strane njegovao toleranciju prema kršćanskim podanicima od kojih je i sam potjecao. Uključivanje kršćanskih grupa u osmanske vojne akcije, posebno u pograničnim područjima, bio je značajan čimbenik u širenju ratne atmosfere. Uz socijalne, autor navodi i psihološke elemente poput osmanske superiornosti, samopouzdanja, društvene solidarnosti i jačanja autoriteta Porte, kojima su poticana daljnja osvajanja. Naravno, neizostavan pokretač narodnih masa bila je i državna ideologija svetog rata.

Sljedeće potpoglavlje *The Ottoman Empire and Hungary: The first phase* (48-55), navodi sedam mogućih, ali ponekad i neizvedivih, rješenja kojima je ugarska vlada mogla preduhitriti i spriječiti osmanski napad s početka 16. stoljeća. Osim pokretanja križarskih ratova koji su uslijed razjedinjenosti Europe početkom 16. stoljeća unaprijed isključeni kao mogućnost, autor navodi i ostale načine jačanja europske brane protiv Osmanlija, poput stvaranja tampon državnica ili sklapanja međudržavnih saveza. Međutim, takva rješenja bila su tek djelomično uspješna. Ugarska se mogla pouzdati jedino u vlastitu vojnu snagu i pograničnu obranu koja je unatoč poduzetim mjerama krajem 14. i početkom 15. stoljeća, Osmanlije dočekala u slabom stanju. Autor primjećuje kako bi eventualno sklapanje mira s Osmanlijama bilo tek privremeno rješenje koje je zbog stalnih osmanskih prekograničnih pljačkanja zapravo predstavljalo "siguran put u propast". Kao kratkotrajno rješenje ocijenjena je i moguća suradnja Ugarske s osmanskim istočnim susjedima radi poticanja rata na istočnoj fronti. Premda je vojni angažman Osmanlija protiv Safavida početkom 16. stoljeća odgodio osvajanje Ugarske, ipak se na kraju pokazao kao dvosjekli mač. Naime, Osmanlije su završetkom osvajanja na Istoku zbog kojeg je "središnja Europa tek privremeno odahnula", stekli "besprimjernu snagu".

Dolazak na vlast sultana Sulejmana I. označio je zaokret u dotadašnjoj osvajačkoj politici Osmanskoga Carstva. U potpoglavlju *The accession of Süleyman and the western turn in Ottoman politics* (56-74), autor rekonstruira vojno-političke odnose i narodno raspoloženje koje je sultan

Sulejman zatekao 1520. godine, potražujući unutarnje i vanjske razloge koji su uvjetovali novi, zapadni pravac osmanskih vojnih osvajanja. Procjenjujući odnos snaga na perzijskoj, mediteranskoj, crvenomorskoj i europskoj bojišnici, autor ističe kako su promijenjene okolnosti u Europi odnijele prevagu u osmanskome političkom planiranju. Kaotične prilike u razjedinjenoj Europi udružene s borbenim raspoloženjem osmanske vojske i naroda stvorile su, prema autoru, povoljnu priliku za osmanski prodor.

U posljednjem potpoglavlju *The conquest of Hungary and the ensuing Ottoman-Habsburg rivalry in Central Europe* (74-93), autor predstavlja dokaze u korist teze o dalekosežnim ciljevima osmanskog osvajanja u Europi i otkriva strategijske pogreške sultana Sulejmana nakon bitke kod Mohača 1726. godine. Polazeći od osmanskoga univerzalističkog stajališta prema kojem se Osmanlije od početka 15. stoljeća smatraju pravnim nasljednicima bizantskoga cara Konstantina I. (306.-337.), a time vladarima i Istoka i Zapada, autor tvrdi da su vojne pripreme i diplomatski manevri sultana Sulejmana za cilj imali ne samo osvajanje Ugarske već i ostatka središnje Europe. Unatoč tome, istaknuto je kako Osmanlije za daljnji prodor u Europu nisu pravodobno i učinkovito iskoristili neočekivano brzi pad Ugarske 1526. godine. Štoviše, povoljne prilike s početka 20-tih godina 16. stoljeća kada je Porta bila u stanju svu vojnu snagu i političku pozornost usmjeriti samo na jednu frontu, nisu se ponovile. Daljnjom analizom autor utvrđuje kako je 1532. godina bila prekretnica u ravnoteži snaga između Osmanlija i Habsburgovaca. Naime, od toga vremena sultanova je politika bila vođena lošom i nerazumnom procjenom zbog čega je doživjela neuspjeh ne samo na europskom bojištu, već i na ostalim frontama.

Drugo poglavlje knjige nosi naziv *The capture of Buda and the road to Szegedvár* (95-129), a sastoji se od dva potpoglavlja. U prvom potpoglavlju *A decisive decade (1541-1550)* (97-102), autor opisuje pripreme sultana Sulejmana za novi pohod na habsburšku prijestolnicu, Beč. Kao što autor primjećuje, sultan Sulejman nije "naučio očitu lekciju iz svojih zapadnih pustolovina" poduzetih tijekom 1729. i 1732. godine, stoga i ovoga puta glavni cilj Osmanlija nije ostvaren. Međutim, petogodišnjim mirom iz 1547. godine formalno su priznate Transilvanija i Temesköz kao dva politička entiteta u Ugarskoj koja su zadržala visok stupanj unutarnje autonomije, ali su u brojnim segmentima znatno ovisili o Osmanskome Carstvu. Prema zaključenom miru, car Ferdinand I. (1526.-1564.) plaćao je novčanu svotu koja se ovisno o interpretacijama habsburške i osmanske strane nazivala počasnim poklonom odnosno habsburškim tributom.

Upravo je pokušaj obnove habsburške vlasti u Transilvaniji uz pomoć Georga Martinuzzi-ja odnosno Juraja Utišinovca (1481.-1551.), biskupa hrvatskog porijekla, tema posljednjeg potpoglavlja *The Transylvanian crisis of 1551-52 and the limits of imperial politics* (103-129). Autor je pružio detaljan prikaz osmanskih ratnih operacija u Transilvaniji, vojnih ciljeva, napredovanja i nazadovanja osmanskih trupa pod vodstvom rumelijskoga namjesnika Mehmed-paše Sokolovića, budimskog namjesnika Hadim Ali-paše i budućeg velikog vezira Kara Ahmed-paše. Unatoč sjajnim osmanskim uspjesima, autor ipak zaključuje kako vojni angažman u Ugarskoj ni ovoga puta nije ostvario očekivane rezultate, a kao razlog tome navodi promjenu strategije budimskog namjesnika Hadim Ali-paše koji je umjesto Transilvanije pokušao zauzeti habsburšku Gornju Ugarsku. Citirajući pisma Hadim Ali-paše autor predstavlja kako je izmjena ratnog plana pravdana vojnim i gospodarskim razlozima. Analizirajući širu vojno-političku sliku, autor je kao glavni razlog neuspjeha vojnih osvajanja u Ugarskoj naveo preopterećenost osmanskoga vojnog mehanizma koji je istovremeno bio angažiran i u vojnim operacijama u Indijskom oceanu i u Perziji. Nemogućnost davanja prioriteta jednom bojištu, rezultiralo je neuspjehom na svim bojištima.

Zaključna razmatranja autor je sažeo u *Epilogue: The road to Szegedvár* (129-133) u kojem slikovito predstavlja simboličnu ulogu grada Sigeta, čije je osvajanje bilo posljednji Sulejmanov uspjeh u Ugarskoj. Siget je postao simbol neostvarenoga osmanskoga cilja – vladavine nad ci-

jelom svijetom. Taj su politički cilj baštinili nasljednici sultana Sulejmana koji su, poput njega, rasipali državne resurse na pogrešne strategije i neizvedive vojne planove.

Na kraju knjige pod nazivom *References* (135-160) nalazi se bogat popis korištene literature. Međutim, izostavljen je popis korištenoga arhivskog gradiva osmanske provenijencije zahvaljujući kojem je studija obogaćena dragocjenim spoznajama. Zatim slijedi skupno kazalo geografskih pojmova, osobnih imena i ostalih termina, grupiranih u *Index* (161-175). Posebno je pohvalan autorov sistematičan i jasan pristup problemima, kao i priloženi kartografski prikazi koji olakšavaju praćenje vojnih operacija. Nesumnjivo je da će prikazana knjiga imati značajan doprinos u osmanističkim znanstvenim krugovima, a sveobuhvatnost, kontekstualizacija i analitičnost pristupa osigurava joj ciljni karakter strukturalne i stratejske povijesne studije.

Ruža Radoš

Tamás Pálosfalvi, *The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400–1526*, Monumenta Hungariae. Magyar Történelmi Emlékek, Dissertationes. Értekezések, ur. Pál Fodor, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest 2014., 526 str.

Nakon rada na problematici plemstva preko jednog desetljeća, mađarski povjesničar srednje generacije, Tamás Pálosfalvi, objavio je svoje seminalno djelo proizašlo iz doktorske disertacije obranjene na Odsjeku za srednjovjekovne studije Srednjoeuropskog sveučilišta u Budimpešti. Autor je istraživač na Institutu za povijest Istraživačkog centra za humanistiku Mađarske akademije znanosti (MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet). Djelo se strukturalno dijeli na četiri velika dijela, kojima su pridodani appendix, bibliografija te gazetteer i indeksi.

Prvi dio je uvodnog karaktera gdje autor daje opravdanje teme, presjek historiografije te objašnjava limitacije izvora (7-23). Naglasak je stavljen na objašnjavanje termina plemićka elita, budući da je početak istraživanja bio rad o vicebanovima Slavonije, za koje je vidio da su imali posjede većinom na području srednjovjekovne Križevačke županije. Objasnio je i upotrebu termina u korelaciji podjele plemstva koju je za županiju Ung učinio Pál Engel u djelu naslovljenom *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében* (Budapest 1998.) na veleposjednike, plemiće srednje posjedovne moći te niže plemstvo. Podjelu je potonji mogao lagano izvesti jer je u Mađarskom državnom arhivu u Budimpešti pronašao jedinstven izvor za istraživanje plemstva Žigmundovog razdoblja – u jednom svežnju od sedam listova, u dosta raspadnutom stanju, pronašao je popis po selima posjednika i kmetova županije Ung, te ga datirao u prvu polovicu 1398. godine. Nadalje, utvrdio je kombiniranjem drugih izvora da su podaci iz popisa neočekivano opširni i točni, i da se u njemu mogu poimence pronaći ne samo plemići koji posjeduju kmetove, nego i plemići jednoselci. Dakle, stratifikacijski je podijelio plemiće na veleposjednike (*nagybirtokosok*) koji posjeduju otprilike od 150 do 300 kmetskih selišta, plemiće srednje posjedovne moći (*középbirtokosság*) koji su posjedovali od 20 do 100 selišta te niže plemstvo. Najvažnijim dijelom plemstva u županijskim okvirima smatrao je srednji posjedovni sloj, jer je on imao vodeću ulogu na razini županije, njegovi članovi bili su županijski dužnosnici, kaštelani i drugi familijari magnata te su nosili titule *egregius*. Tako je Tamás Pálosfalvi postavio svoje istraživanje što je moguće sličnije Engelovom, s time da je svoj fokus usmjerio na viši srednji sloj plemstva u Križevačkoj županiji kroz razdoblje dugog 15. stoljeća, a prednost je rada, iako je ograničen samo na određen sloj plemića, činjenica da je napisano na engleskom jeziku.

Drugi je dio rada ujedno i najopsežniji, a nosi naslov *The nobility and their histories* (25-306). Najprije objašnjava kriterije selekcije, odnosno, kako je uspio odabrati obitelji budući da je potrebno bilo oduprijeti se donekle formalističkim stavovima mađarske historiografije koja sma-